

STĂPÎNIRILE LUI MIRCEA ÎN TRANSILVANIA

IOAN AUREL POP

Socotit de contemporani drept „cel mai viteaz și mai ager dintre principii creștini” (Leunclavius)¹, Mircea cel Mare, prin rodnicia și lungă lui domnie, a conferit țării sale un prestigiu fără precedent și o întindere teritorială maximă pentru veacurile XIV—XVI. Înconjurat de vecini puternici și orgolioși ca Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei (1387—1437) sau Vladislav II Jagiello, regele Poloniei (1386—1434) și mare eneam al Lituaniei (1377—1392) și amenințat tot mai insistent de statul otoman „marele voievod și domn” a știut să folosească rivalitățile și presiunile externe în scopul asigurării prosperității Țării Românești. Deși integrat, conform mentalității vremii, în sistemul raporturilor feudo-vasalice dintre state (ne referim cu precădere, la relațiile cu regele Ungariei), Mircea cel Mare s-a socotit pe sine și a fost mereu stăpînul unei țări independente; suzeranitatea maghiară, manifestată prin palide atribute, mai ales formale, nu l-a împiedicat niciodată pe voievodul român să întrebuițeze în toate documentele solemne pe care le-a emis (și s-au păstrat pînă astăzi) marea suveranității². Formulări ca *dei gratia* (din mila lui Dumnezeu), *milosti bojie i bojiem darovaniem* (din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu), *smaodârjet* (singur stăpînitorul), prezente în intitulăția documentelor, exprimă ideea de autocrație, identică celei existente la împărății bizantini, la țării bulgari sau la regii magiari și poloni. Titlul a fost uzitat și recunoscut și în raporturile cu alte state (ex. Polonia)³, el fiind expresia unei politici externe independente⁴.

În afara acestei semnificații și a altora încă, titlul domnesc din cele mai multe documente reflectă și întinderea teritorială a statului românesc sud-carpatic: Țara Ungrovlahiei (sau Valahia dinspre Ungaria). „părțile de peste munți” (sau „plaiurile”), teritoriale „dinspre părțile tătarești” (sau „spre laturea tătariului”), ducatele Amlașului și Făgărașului, banatul Severinului, „toată Podunavia pînă la Marea cea Mare” și cetatea Dîrstor⁵. Rezultă clar de aici că Mircea este domnitorul care, exceptîndu-l pe Mihai Viteazul, a dat statului său cea mai mare întindere în evul mediu, adăugînd nucleului inițial noi teritorii, dar toate românești. Unele dintre teritoriile pomenite în titlu erau moșteniri transmise de la înaintași, altele, mai mărunte, dintre cele dobîndite de Mircea, nu sînt nominalizate, dar toate, prin reunirea lor sub o singură stăpînire la cumpăna dintre veacurile XIV și XV, dau imaginea unui stat puternic și întins, condus de un domnitor prestigios. Integrarea în Țara Românească a unor întinse regiuni ale Transilvaniei și Moldovei de mai tirziu sugerează de pe acum chiar desti-nul de *restitutio Daciae*, ce va prinde contur în veacurile XVI—XVII. Dacă despre zonele de la nordul gurilor Dunării și de pe malul Mării Negre („Basarabia”) stăpînite de Mircea, mărturiile sînt extrem de sărace, părțile transilvănene cuprinse în statul muntean sînt mai bine reflectate documen tar

Pe această bază, se poate arăta că, în timp ce ținările Severinului, Amlașului și Făgărașului au fost stăpînite anterior de Țara Românească, cetățile Bran și Bologa au fost dobîndite de Mircea. Cu excepția cetății Bologa, toate celelate stăpîniri ardelenice formau și sub aspect geografic — teritorial corp comun cu Țara Românească. De altfel, Bologa este singura stăpînită exclusiv de Mircea, alte posesiuni, pentru intervale variabile de timp, intrînd în patrimoniul unora dintre înaintași și urmași. Despre Țara Severinului, devenită încă din veacul XVIII banat de Severin⁶, se poate spune cert (în ciuda controverselor privind întinderea sa teritorială), ca și despre Țara lui Litovoi și poate, cea a lui Seneslau că erau așezate pe ambele versante ale Carpaților, cuprinzînd sud-estul Banatului (timişan), Țara Hațegului, respectiv, Țara Făgărașului. Pe baza acestor realități străvechi, după formarea statului feudal Țara Românească, regatul maghiar, fie și sub forma unor feude considerate revocabile, a fost obligat să recunoască multă vreme stăpînirea domnilor munteni în Severin, Amlaș și Făgăraș. S-a apreciat și, în linii mari, lucrurile așa stau, că posesiunile de peste munți au fost stăpînite de Mircea toată domnia⁷. Severinul a devenit parte a titlului domnesc încă în vremea lui Vlaicu (1364—cca. 1377), care, din multiple motive, în anumite circumstanțe și spre deosebire de Mircea, s-a recunoscut voievod „din mila lui Dumnezeu și a regelui Ungariei” (*Dei et regis Ungarie gratia, voievoda Transalpinus et banus de Zeurino. . .*)⁸. Primele documente păstrate de după 1386, care exprimă prin în titulație stăpînirea asupra Severinului, sînt tratatele de alianță dintre Mircea cel Mare și Vladislav, regele Poloniei, din 20 ianuarie 1390 și 6 iulie 1391: *Mircius, dei gratia vojvoda Transalpinus, Ffogaras et Omlas dux, Severini comes. . .*⁹. BCU Cluj / Central University Library Cluj

De asemenea, începînd cu anul 1391, documentele au consacrat seria banilor români de Severin, membri ai sfatului domnesc: Drăgan ban (la 27 decembrie 1391), Radu ban (la 11 mai 1409), Drăgoi ban (la 21 noiembrie 1413), Radul ban și Aga ban (la 28 martie 1415 și la 22 iunie 1418) ș.a.¹⁰. Mircea însuși apare cu titlul de ban de Severin în 1390 pe legenda peceții domnești (*waiwoa Transalpin, ban de de Czwerino*)¹¹ și în documentul din 7 martie 1395 (tratatul de alianță cu Sigismund de Luxemburg): *vaivoda Transalpinus, dux de Fugaras et banus de Zeverin*¹². Același titlu de ban pentru domn mai este pomenit într-un document databil în intervalul 1399—1406 și transmis nouă în rezumat printr-un intermediar de veacul XVI¹³. În alte trei documente însă, din perioada 1404—1406, Mircea este înfățișat ca „domn al banatului Severinului”¹⁴. Pe de altă parte, între anii 1387—1392 mai apar încă în documente bani maghiari de Severin, care s-ar putea să fi avut, așa cum s-a remarcat, o „misiune recuperatoare” și să fi stăpînit doar pînă la Porțile de Fier și Valea Cernei¹⁵. Nu credem că există suficiente argumente pentru a socoti drept certă observația că „pierderea cetății Severinului aducea după sine în titulatura domnească mențiunea *domn al banatului Severinului* și că prezența banului în sfat (adică stăpînirea românească asupra cetății Severinului) excludea din titulatura domnească formularea „domn al banatului Severinului”¹⁶. Aceasta, deoarece seria documentelor este prea lacunară spre a permite azi, pe baza sa, concluzii atât de strînse. De asemenea, preciziunea termenilor în acea epocă era mai mult un deziderat decît o realitate: în raport cu Severinul, Mircea apare cînd *comes*, cînd *banus*, cînd *dominus*. Nu există o regulă precisă în atribuirea acestor titluri. Spre pildă, în același timp în care domnul apare

numit comite de Severin (1390, tratatul cu Polonia), pecetea domnească, poartă, cum s-a văzut, legenda cu Mircea — ban de Severin. De asemenea în același an 1391, când domnul este numit într-un document solemn (tratată cu Polonia) comite de Severin (în sens de stăpîn, de domn), apare menționat și banul Drăgan, semn că, probabil, cetatea Severinului era în stăpînirea Țării Românești, iar autoritatea domnească se exercita acolo prin intermediul lui Drăgan. Ni se pare puțin probabil ca tocmai în perioada de apogeu a puterii lui Mircea, fapt reflectat și în titlul domnesc (1403-1406), după ce regele Ungariei trecuse prin grele momente în interior (răscoala magnaților)¹⁷, titlul de „domn al banatului Severinului” să fie doar „o simplă formulă de cancelarie ce nu corespunde realității”, cum s-a afirmat¹⁸. Sîntem într-o vreme cînd documentele latine din Ungaria arată, în multe cazuri demnitatea de ban al Severinului drept vacantă, sau nu conțin referiri la ea, cînd nici un act de autoritate (danie, privilegiu etc), în Țara Severinului sau privind Țara Severinului nu se exercită din partea regelui Sigismund (libertățile recunoscute călugărilor de la Vodița și Tismana sînt cuprinse numai în documente din 1418—1419¹⁹, emise de regele maghiar atunci și nu mai devreme). De aceea, credem, dimpotrivă, că titlul de „domn al banatului de Severin” (*comes* în documente latine), reflectă, în cea mai mare parte a domniei lui Mircea cel Mare, o stăpînire reală, cel puțin la est de Valea Cernei, a țării Severinului împreună cu cetatea omonimă (la 23 noiembrie 1406 a domnul emite un document pentru Tismana²⁰) referit la o stăpînire superioară celei cuprinse în titlul de *banus*, ce apărea ca demnitar al coroanei magiare²¹. Mircea este *domn* al Severinului (ban a fost doar în momentele de restriște din preajma tratatului cu Sigismund, încheiat la Brașov, la 7 martie 1395) și nu *ban* ca Vlaicu; este domn pentru că are el însuși proprii săi bani de Severin. De asemenea, ca marcă a trăiniceii și importanței acestei „țări” românești, la Severin, pe toată durata domniei lui Mircea, a continuat să funcționeze, ce a de-a doua mitropolie a Ungrovlahiei, existentă încă de la 1370²².

Toate aceste realități pledează pentru o continuitate de stăpînire românească în Severin, dincolo de perioadele, variabile ca durată, cînd cetatea omonimă și zona de la vest la Valea Cernei s-au aflat sub control străin (chiar între 1386—1418). Daniile făcute Vodiței (care se afla la nord-vest de Severin, aproape de Orșova—Ruașva) la 1387²³ și după 1400²⁴ cu precizarea, pentru cel din urmă caz, că stăpînirea se întindea „pînă la hotarul Rîșavei”, atestă o autoritate munteană fermă, împinsă mult spre vest. Numele județului Mehedinți, derivat de la cel al cetății Mehadia, e o mărturie în același sens²⁵. Titlul de „domn al banatului Severinului” a reflectat concepția unei stăpîniri superioare asupra acestui colț de pămînt românesc.

Aceeași idee de stăpînire superioară este exprimată de cancelaria domnească în raport cu alte posesiuni cuprinse în titlul lui Mircea. Alături de prezența Dobrogei între hotarele Țării Românești (*Terrarum Dobrodicti despotus, domn de amîndouă părțile peste toată Podunavia pînă la Marea cea Mare*), de autoritatea asupra Silistrei (*singur stăpînitor al cetății Dirstor*)²⁶, realități exprimate formal-documentar prin titluri prestigioase, se remarcă stăpînirea munteană în Țara Amlașului și Țara Făgărașului. Amintit încă din veacul XIII ca „țară a românilor” și socotit ca vatră a „descălecatului” la sud de Carpați²⁷, Făgărașul a gravitat spre Țara Românească de-a lungul întregii perioade medievale. Pe fondul aceleiași complex de civilizație, al aceleiași structuri etnice românești, s-au maturizat

pe ambele versante ale Carpaților aceleași condiții social-economice și politice. De aceea forța unificatoare se putea ivi din oricare parte a munților²⁸. Ea s-a ivit din nord (în cazul Moldovei a pornit din vest), iar centrul noului stat va fi la sud de Carpați, dar tocmai de aceea Muntenia a păstrat raporturi speciale cu sudul Transilvaniei. De altfel, regatul feudal maghiar, purtătorul unor noi rinduieli, de model apusean, a fost obligat să recunoască unitatea „Marginei” și a Țării Făgărașului cu Țara Românească, chiar dacă a îmbrăcat această recunoaștere în haina vasalității. Din punctul de vedere românesc, mai ales în timpul lui Mircea, Făgărașul făcea parte integrantă din „Țară”, nu era considerat un ducat străin²⁹; această „țară românească” nu era un simplu feud întâmplător, acordat temporar și condiționat, nu era un loc de refugiu oferit de suzeran vasalului său (asemenea feude nici nu se dădeau la granițe, ci mai departe, în interior)³⁰, era o parte a „Țării” însăși, dar situată peste munți. Cum Mircea s-a socotit pe sine domn nu din mila vreunui suveran pămîntean, ci prin grația divină, titlurile de *duce* sau *herțeg* (străine de tradiția locală) implicau, conform ideologiei politice românești, sensul *domniei*, adică al stăpînirii efective, de fapt, și de drept, asupra Țării Ameașului și Țării Făgărașului. Formularea din titlul domnesc care se pare că atestă în mod curent stăpînirea asupra Făgărașului și Amlașului este cea de „domn al părților de peste munți” (sau „domnind în părțile de peste munți” ori „oblăduind și domnind hotarul de sub munte”): 11 documente interne cuprind această expresie, ele fiind emise în anii 1389, «1390—1400», 1400, «1400—1403», «1401—1406», (1404—1406), «cca. 1406», 1406, «1407—14018», 1409, și respectiv, 1415,³¹ adică acoperind, aproximativ, toată durata domniei. Unul din aceste documente, anume cel din 20 iulie 1400 (transmis însă printr-o traducere maghiară, după un original slav pierdut), conține formularea „domn a toată Țara Românească, stăpînitor pînă la Dunăre și peste munți, în Țara Făgărașului pînă la Olt”, sugerind direct identitatea dintre *părțile de peste munte* și *Țara Făgărașului*³². Din cele 11 documente amintite, 4, emise în intervalul 1401—1406, adică atunci cînd titlul domnesc „hegemonia lui Mircea în Europa sud-orientală”³³, cuprind și expresia concretă „herțeg al Amlașului și Făgărașului”³⁴. Un singur document, dat la 27 decembrie 1391 (considerat o vreme suspect și transmis printr-o traducere latină de secol XIX), conține formula neatestată în epocă „totiusque terrae Fogaras perpetuus dominus”³⁵. În tratatele cu Polonia din 20 ianuarie 1390 și din iulie 1391 titlul este *Fogaras et Omlas dux*, iar în tratatul de la Brașov din 7 martie 1395, Mircea își spune *dux de Fugaras*³⁶. Deci, într-o vreme cînd documentele interne slavone foloseau expresia „domn al părților de peste munte”, actele cu valoare internațională precizau că este vorba despre Amlaș și Făgăraș. De altfel, în mod cert, Amlașul și Făgărașul sînt curpinse și în titlul mitropolitului, „Ungrovlahiei” de *exarh al Plaiurilor* („exarh a toată Țara Ungurească și al Plaiurilor ”)³⁷. În vremea lui Mircea, Amlașul era format din opt sate (Sibiul, Gales, Săliștea, Valea, Cocova, Tilișca, Aciliu și Amlaș) cu munții lor, stăpîniți din vechime³⁸, fiind organizat într-un adevărat *ducat*, distinct de cel al Făgărașului. Țara Făgărașului de la sud de Olt avea în timpul domniei lui Mircea cel Mare circa 25 de sate cu hotare, de asemenea, pînă la culmile munților³⁹. Din perioada cercetată se cunosc opt boieri stăpînitori de sate (pămînturi și supuși), întăriți în ocinele lor sau dăruți de Mircea cel Mare (în intervalul 1390—1406): Ion, Burcia și Călian sînt confirmați în stăpînirea satului Braniștea Ură-

șiei, a ocinei Vadul Șercaiei și a unei stini în muntele Lereștilor, toate scutite de dări și slujbe⁴⁰; Costea este întărit în stăpînirea ocinelor Viștea de Jos, Viștea de Sus și o jumătate în stăpînirea ocinelor Viștea de Jos, Viștea de Sus și o jumătate din Arpașul de Sus, cu țigani⁴¹; Stanciul egumenul și fratele său Călin primesc ocina Scorei, scutită de orice fel de dări⁴²; Micul și Stoica primesc jumătate din satul Mindra⁴³. Pe baza acestui ultim document de danie (transmis doar printr-o traducere maghiară), singular de altfel în acest sens, s-a admis că Mircea recunoștea că Făgărașul era un feud revocabil: „venind alt domn după moartea mea, din Țară în Țara Făgărașului, din neamul meu sau din alt neam sau unul din neam din Țara Ungurească. . . („urmează blestemul în caz că urmașul nu va „păzi” dania)⁴⁴. Însă recunoașterea posibilității succesiunii unui „domn din Țara Ungurească”, într-un singur document (și acela transmis prin filieră maghiară), nu credem că este suficient de relevantă pentru dovedirea afirmației de mai sus. Oricum în această vreme și multe secole după aceea, Țara Făgărașului s-a înfățișat nu numai sub aspect etnic, ci și sub aspect social-economic, politic și instituțional ca o țară românească: structura socială (boieri, vecini, robi țigani, moșneni), dările și prestațiile, strîngătorii de dări, scutirile de dări și slujbe, formele de proprietate erau, toate, identice cu cele din Țara Românească⁴⁵. Sub aspect bisericesc, dacă la Severin ființa o mitropolie ortodoxă, Făgărașul (unul din acele Plaiuri), alături de toți supușii de rit oriental din Ungaria, depindea de mitropolia Ungrovlahiei (cum s-a văzut, la 1401, mitropolitul Antim era și „exarh a toată Țara Ungurească și al Plaiurilor”). *Plaiurile* sînt pomenite separat și special în titlul mitropolian, fiindcă ele, ca parte integrantă a Țării Românești, reprezentau alceva decît credincioșii de confesiune orientală din Ungaria. Credem că noul titlu conferit mitropolitului Antim la 1401 marchează în condițiile imposibilității existenței unei organizări ecleziastice superioare proprii, extinderea autorității ierarh muntean asupra celei mai mari părți a românilor din Transilvania și Ungaria. Noul titlu, neatestat înainte de prestigioasa domnie a lui Mircea, trebuie să marcheze o lărgire considerabilă a „exarhatului” concretizat o vreme numai prin noțiunea de „Plaiuri”⁴⁶.

În fruntea credincioșilor făgărășeni se afla, în vremea lui Mircea, egumenul Stanciu, proprietarul, cum s-a văzut, al moșiei Scorei⁴⁷. Tradiția locală din Făgăraș susține că Mircea cel Mare ar fi construit o mănăstire ortodoxă în apropierea Cîrțișoarei și una la Rășinari (lingă Sibiu), lăcășuri ce ar fi dispărut în secolul XVIII, în urma asaltului tunurilor lui Bucov⁴⁸. Reprezentative sînt și instituțiile de drept românești din Făgăraș și Anlaș precum și modul de aplicare a justiției. Chiar dacă raporturile cu restul Transilvaniei și al regatului continuă la cumpăna dintre veacurile XIV și XV (în 1397 regele Sigismund călătorea prin Făgăraș, unde a ținut și scaun de judecată), se păstrează și se dezvoltă instituții de judecată proprii: la 1413 sînt atestați județul cu bătrîni făgărășeni (*iurați consules ac prefate terre seniores*), anume Vlad, Costea și Petre, zis Stan⁴⁹. Despre Anlaș există un document din timpul lui Dan II (1420—1431), emis de juzii și sftnicii jurați și celor șapte scaune săsești la 28 aprilie 1428⁵⁰ (deci la scurtă vreme după domnia lui Mircea), document în care, prin judecarea de către vornicul Albu a unei pricinii care-i privea și pe locuitorii din Aciliu, se reflectă de fapt autoritatea juridică personală pe care o avea domnitorul român în „părțile de peste munți”.

În contextul raporturilor Țării Românești cu Ungaria la sfârșitul secolului al XIV-lea⁵¹ și la începutul secolului al XV-lea, trebuie plasată și extinderea autorității lui Mircea cel Bătrîn asupra Branului. Cetatea, clădită la 1377 și străjuind drumul dintre Brașov și Cimpulung, s-a aflat sigur în stăpînire „transalpină” între anii 1412—1419, conform mărturiilor documentare. Astfel, Ștîbör, voievodul Transilvaniei, recunoaște într-un document din 18 septembrie 1412 că Branul se afla în mîini străine (*castrum prenomiatum in manibus extat alienis*)⁵², iar la 7 iunie 1419 regele Sigismund cere înlocuirea castelanilor munteni cu alții, rînduiți de Mihail, comitele secuilor, castelani care să nu mai stînjenească pe brașoveni și pe oaspeții din preajmă⁵³. Începutul stăpînirii lui Mircea asupra Branului a fost fixat însă mai devreme, cu ocazia uneia din cele două întîlniri între regele maghiar și domnul muntean, la Brașov, în 1395 și la Severin, în 1406⁵⁴. Cele mai numeroase și mai autorizate opinii consideră intrarea Branului în stăpînire românească în urma tratatului de la Brașov, încheiat la 7 martie 1395⁵⁵. Și cu toate că Mircea a trecut prin momente critice pînă prin 1396—1397, apreciem că întîlnirea de la Brașov din 1395 a favorizat mai mult o eventuală asemenea donație (în acea dată) decît tratativele din 1406 de la Severin, care par să fi depărtat căile de acțiune ale celor doi suverani.⁵⁶ Pe de altă parte, considerăm că merită reținută opinia exprimată recent, conform căreia, în contextul noilor înțelegeri comerciale din 1412—1413 ar fi intrat Mircea în posesia castelului Bran și a taxelor vamale percepute în acest loc de trecere⁵⁷. E posibil ca dania Branului (petrecută în mod cert înainte de septembrie 1412, cînd se știe că era „în mîini străine” și cînd Ștîbör, voievodul Transilvaniei, cere brașovenilor să nu ia vama de la negustorii moldoveni, *ici de la cei munteni*) să fi grăbit, între altele, hotărîrea lui Mircea de reinnoire a privilegiului comercial dat de Vlaicu voievod la 1368.

Oricum ar sta lucrurile, stăpînirea munteană asupra Branului, în condițiile regimului vamal preferențial recunoscut de voievozii sud-carpatici brașovenilor, a fost profitabilă deopotrivă domniei, ca o compensație pentru șirul de sacrificii făcute în favoarea puternicului vecin din nord și nord-vest, și negustoriei din Țara Românească, prin eliminarea unei piedici din calea activității ei⁵⁸. Că așa au stat lucrurile o dovedesc, în ciuda așezămîntului comercial favorabil acordat de Mircea brașovenilor la 1413, nemulțumirile acestor negustori: ei s-au plîns regelui că voievozii, Mircea și Mihail au înălțat la Bran un „însemn vamal” și că au impus plata vămii, „spre marea lor pagubă și spre marea știrbire a pomenitei lor libertăți”, fapt care a și dus la exprimarea fermă a intenției suveranului maghiar de a relua cetatea în 1419⁵⁹. Plîngerile negustorilor brașoveni au fost receptate și de voievodul Mihail, care simțind pericolul pierderii cetății, poruncește „slugilor domniei mele din Cetatea Dimboviței și vameșilor din Rucăr și din Turciu” (Bran) să ia „vama dreaptă” și să fie „îngăduitori” cu acești negustori, spre a nu se mai da prilej de supărare „părintelui domniei mele”, adică regelui Sigismund⁶⁰. Pe de altă parte, Mihail se arată destul de ferm cînd „poruncește” brașovenilor să permită oamenilor săi „să-și scoată datoria de la datornic”⁶¹. De asemenea, vădînd un constant interes pentru regiunile din sudul Transilvaniei, Mihail întărește, „cu putere nouă” scrisoarea avută „din osebita milostivire a domnului și părintelui nostru, Mircea voievod, de veșnică aducere aminte”, de „cinstiții oameni din Cisnădie”. *anume românii și alții*, scrisoare ce le recunoștea dreptul de a-și paște turmele în munții Țării Românești, de a

se bucura de păduri și de ape ⁶². Interesul special și protecția acordată de Mircea și de fiul său Mihail acestor regiuni sint rezumate sugestiv în următorul pasaj : „... Dacă s-ar întâmpla ca noi să avem pricini sau neînțelegeri cu toată țara Transilvaniei, cu voi noi voim să păzim pacea și o trainică oprire a armelor și, ceea ce este mai mult, vă vom trimite în timp de război pe unul din boierii noștri cu o ceată de săgetași de-ai noștri care vă va apăra...”⁶³. Porunci adresate Branului și Brașovului, apeluri de protecție și înlesniri economice acordate transilvănenilor etc., sint, toate, nu numai dovezi de autoritate și putere munteană la nord de Carpați, dar mai ales mărturii ale unității de structură etnică și de civilizație românească dincolo de granițele politice ale vremii.

Stăpînirea munteană asupra Branului, alături de alte cîteva fapte de la cumpăna veacurilor XIV și XV, sugerează chiar prologul tendinței firești, manifestate plenar mai tîrziu, de eliminare a avantajelor unilaterale de care se bucurau negustorii străini în Țara Românească și Moldova, de statornicire a unui regim de reciprocitate, în stare să asigure și propășirea comerțului românesc ⁶⁴.

Tot în Transilvania, dar departe de celelalte stăpîniri, care aveau hotar comun cu Țara Românească, a deținut Mircea cel Bătrîn cetatea Bologa cu domeniul său (*Sebeswar* sau, altfel spus, cetatea Huedin — *Hunyadwar* sau *Kalathazeg*) ⁶⁵. Stăpînirea asupra cetății Bologa a avut un alt caracter decît celelalte stăpîniri transilvănene ale lui Mircea. Un singur document s-a păstrat pînă astăzi în legătură directă cu acest fapt : la 23 ianuarie 1399, Ștîbor, voievodul Transilvaniei, în urma hotărîrii luate în adunarea generală a Transilvaniei, ținută în 8 ianuarie 1399, cere conventului din Cluj-Mănăstîr să ridice din nou semnele de hotar ale moșiei Izvorul Crișului, aparținînd episcopului Transilvaniei, întrucît țărani din Șaula, sat al cetății Bologa, au distrus semnele de hotar ale amintitei posesiuni ⁶⁶. În adunarea de la 8 ianuarie 1399, s-a ridicat Nicolae de Luduș „în numele măritului bărbat, domnul Mircea, voievodul Țării Românești, cu serisoarea de imputernicire a aceluia [a lui Mircea],” declarînd că cetatea Huedin cu satul Șaula și cu celelalte moșii și părți de moșie ce țin de acea cetate au fost hărăzite nu de mult stăpînului său de către regele Ungariei și, astfel, acesta nu cunoaște bine mersul semnelor de hotar și al hotarelor domeniului ⁶⁷. Cetatea avea vreo 18 sate, plus tirgul Huedin și făcea parte, înainte de a fi donată lui Mircea, din comitatul Bihor ⁶⁸. Ținea de dreptul de danie regală, iar mai tîrziu va face parte din comitatul Cluj. S-a susținut că cetatea a intrat în stăpînirea munteană la 1395 ⁶⁹, dar lucrul pare să se fi petrecut mult mai tîrziu, deoarece încă prin 1398 era probabil dată *pro honore* sau numai zălogită familiei Bánffy ⁷⁰. În 1410—1412, cetatea revenise în miinile regelui, pentru ca de la 1424 să rămînă definitiv în stăpînirea familiei Bánffy ⁷¹. Mircea, în acest scurt interval, nu a stăpînit toate satele domeniului, unele dintre acestea fiind desprînse și dăruite altor feudali spre finalul veacului XIV. Aceste acte de danie s-au făcut uneori, cum pertinent s-a observat, în dauna feudalității românești de tip cnezial (voievodal) ⁷². Un astfel de fapt pare să reflecte documentul din 10 septembrie 1435 ⁷³, care, în plus, amintește indirect vremurile cînd Mircea stăpînea la Bologa. În detaliu, este vorba despre donația celor trei sate numite Fild (de Jos, de Mijloc și de Sus) făcută de regele Sigismund în favoarea lui Ștefan și Ladislav de Losonez (din familia Bánffy) și de porunca adresată conventului din Cluj-Mănăstîr de a face introducerea în stăpînire. Satele pretinse de cei doi

Bánffy, mai spune documentul, au ținut odinioară de cetatea lor Bologa (*Sebesvár*), dar, „pe vremea cînd această cetate se afla îndepărtată din minile noastre [ale regelui], dăruiserăm pe veci [cele trei posesiuni] unui anume Sandrinus Românul pentru serviciile sale credincioase, arătate de el față de noi”⁷⁴. Fiind dăruite necondiționat, pe veci, în acea vreme cînd cetatea îl avea probabil ca stăpîn pe Mircea, cele trei sate, reclamate acum atît de insistent de familia Bánffy, nu mai intrau în dreptul de danie regal. Poate că Sandrinus nu făcuse decît să obțină, după tipicul obișnuit în epocă și după exemplul altor enezi români, recunoașterea oficială a unei vechi stăpîniri, devenite acum feud. Reluarea acestui feud ereditar se putea face de rege în două cazuri: stingerea neamului pe linie masculină (*defectum seminis*) și trădarea. Documentul pomeneste primul caz („acum, într-adevăr, aceste posesiuni, prin stingerea neamului lui Sandrinus Românul”, conform obiceiului regatului, s-au întors iarăși în minile maiestății sale), dar face aluzie deopotrivă și la „răutățile urii” și la „vinovățiile” acestui Sandrinus, ținute de alții sub tăcere, dar relevante acum (după moartea sa). Între vecinii care au participat la punerea în stăpînire a lui Ștefan și Ladislau peste cele trei sate deținute de Sandrin anterior, sînt pomeniți un *Johannes Bothus* și un Cîndea voievod de Oarța (*Kende Vajda de Varcza*)⁷⁵ — nobili amîndoi —, fapt semnificativ pentru configurația etnico-socială a zonei adiacente cetății Bologa și domeniului său. Apreciem ca semnificativă recunoașterea de drept a proprietății ereditare asupra Fildurilor a lui Sandrin Românul, într-o vreme cînd stăpîn la Bologa era un voievod român transalpin, ca și retragerea dreptului de proprietate a acestui Sandrin, la cîtva timp după încetarea autorității lui Mircea pe locurile respective. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mai greu se pot lămuri motivele și împrejurările deținerii cetății de către voievodul muntean. Oricum, în stadiul actual al cunoștințelor, aceste motive și împrejurări credem că trebuie legate de presupusa origine maghiară a soției lui Mircea cel Mare (sau a uneia dintre soții) și de posesiunile acesteia. Cam din aceeași vreme cu știrea despre Bologa aflată sub autoritate muntenească, datează două documente ce amintesc o moșie *Harashti* (aparținătoare cetății Buda Veche), zălogită de rege soției lui Mircea (18 noiembrie 1399) și respectiv, un sat *Tomaš* (de lângă tîrgul *Keszthely*, aproape de lacul Balaton), stăpînit de soția aceluiași voievod (3 iulie 1400)⁷⁶. Cum satele de lângă *Keszthely* erau în posesiunea unei familii din același neam cu familia Bánffy, care stăpînise înainte de Mircea și va stăpîni și după aceea (cum s-a văzut) la Bologa și întrucît există dovezi că această necunoscută soție de domn nu era din familia Cilli, cum s-a crezut⁷⁷, se poate presupune o legătură de rudenie a respectivei doamne a Țării Românești cu familia Bánffy. De altfel, un diac de cancelarie precizează că a scris un document la Tîrgoviște emis în 22 iunie 1418, „pe vremea cînd a venit mama domniei tale [a voievodului Mihail], doamna, de la unguri”⁷⁸.

Semnificația stăpînirilor lui Mircea cel Mare la nordul Carpaților Meridionali, în Transilvania și Banat, poate fi reliefată plenar numai în contextul politicii generale a Țării românești la sfîrșitul secolului XIV și începutul veacului următor și, deopotrivă, în cadrul relațiilor internaționale din sud-estul Europei, în aceeași perioadă. În ciuda raporturilor relativ bune cu Ungaria, raporturi pe care însă Sigismund le voia sub semnul suzeranității maghiare, iar Mircea le privea drept alianță, tratatele cu Polonia au reprezentat o constantă a politicii muntene, ca mijloc de

echilibru și, uneori, de presiune asupra supărătoarei tutele exercitate, cu intermitențe, diaspore nord. Frământările interne din regatul ungar de la începutul domniei lui Sigismund și din anii 1401—1403, lupta regelui pentru a ajunge și împărat german, războiul cu Venetia, încercările de reunire a bisericii și conciliul de la Constanța etc. au fost, toate, prilejuri pentru Mircea de sporire a autorității sale, de întărire a stăpînirilor sale de peste munți. Dimpotrivă, anii 1394—1397, cei de la sfîrșitul domniei voievodului, cînd presiunea otomană crește din nou etc., vor fi reprezentat momente de slăbire a puterii, chiar de diminuare sau pierdere a unora din teritoriile transilvănene. Probabila căsătorie cu o nobilă maghiară (care va fi fost și mama voievodului Mihail) a putut influența în bine, o vreme, și raporturile cu Ungaria, constituindu-se într-un nou factor de întărire a autorității lui Mircea cel Mare în Transilvania. Dincolo însă de aceste fluctuații politice și alianțe matrimoniale, stăpînirile, prerogativele și acțiunile voievodului muntean la nord de Carpați trebuie judecate pe fondul unei conștiințe solidare la români (conștiința unității de neam), remarcate și cu alt prilej și existente încă în veacul XIV⁷⁹. Stăpînirea asupra Amlașului și Făgărașului, donațiile către boierii români, făcute sau recunoscute acolo, „domnia” asupra banatului de Severin, recunoașterea de către regalitate a lui Sandrin Românul ca deținător ereditar al posesiunilor numite Fild, desprinsă din domeniul cetății Bologna pe vremea cînd Mircea avea cetatea, libertățile acordate și recunoscute românilor din Cisnădie (localitate ce nu aparținea nici Țării Amlașului, nici Țării Făgărașului), protecția și ajutorul militar promise acestora, prerogativele eclesiastice ale mitropoliților munteni asupra românilor din Ungaria și Transilvania, oblauirea, de fapt, a acestor credincioși, reflectată în titlul mitropolitan (în 1401, patriarhul de la Constantinopol îl numește pe mitropolitul Antim „exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor”) sînt, toate acestea (și altele încă), mărturii ferme ale conștiinței unității etnice, manifestate acum 600 de ani de la nivelul politic-statal, prin personalitatea de excepție a „mare-lui voievod și domn” Mircea cel Mare.

N O T E

¹ Johannes Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII*. Frankfurt, 1591 col. 418 (aprecierea este preluată de Leunclavius de la un cronicar turc).

² P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea ungurească*, București, 1938, p. 19 (extras din „Analele Academiei Române”, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, 1938, tom. XX, mem. 3).

³ *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, vol. I, Edit. Academiei, București, 1977, p. 122—123, nr. 75; p. 125—127, nr. 78 (în continuare DRH, D, I).

⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 19—20.

⁵ *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, Edit. Academiei, București, 1966 p. 70—71, nr. 32 (în continuare DRH, B, I).

⁶ M. Holban, *Din cronică relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, Edit. Academiei, București, 1931, p. 49—89.

⁷ D. Onciul, *Scrieri istorice*, ediție de A. Sacerdoțeanu, vol. II, Edit. științifică, București, 1968, p. 129.

⁸ *Ibidem*, p. 122.

⁹ DRH, D, I, p. 122—123, nr. 75; p. 125—127, nr. 78.

¹⁰ Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, Edit. științifică, București, 1965, p. 46.

¹¹ DRH, D, I, p. 123, nr. 75.

¹² *Ibidem*, p. 138—140, nr. 87.

- ¹³ *Ibidem*, p. 170, nr. 103. Documentul din veacul XVI, care face referire la actul lui Mircea, este din 19 august 1511 și a fost publicat integral de N. Densușianu, *Monumente pentru istoria Țării Făgărașului*, București, 1885, p. 8–9, nr. 1.
- ¹⁴ DRH, B, I, p. 63–65, nr. 28; p. 66–67, nr. 30; p. 70–71, nr. 32.
- ¹⁵ I. Mînea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*, București, 1919, p. 16–17.
- ¹⁶ Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 46–48.
- ¹⁷ I. Mînea, *op. cit.*, p. 90–92.
- ¹⁸ Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 47.
- ¹⁹ DRH, D, I, p. 204–205, nr. 125; p. 210–212, nr. 129.
- ²⁰ DRH, B, I, p. 70–71, nr. 32.
- ²¹ N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, ediție de Ș. Papacostea, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 174.
- ²² Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 36–37, 49. Vezi, pe larg, la Ion I. Nistor, *Legăturile cu Ohrida și exarhatul Plaiurilor*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, 1944–1945, tom. XXVII, mem. 6, p. 123–151.
- ²³ DRH, B, I, p. 22–25, nr. 8.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 52–55, nr. 22.
- ²⁵ Ion I. Nistor, *Țara Severinului și Banatul Timișan*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, 1944–1945, tom. XXVII, mem. 8, p. 223.
- ²⁶ DRH, D, I, p. 122–123, nr. 75; DRH, B, I, p. 70–71, nr. 32.
- ²⁷ Nicolae I. Nistor, *Ducatul Amlusului și Țara Făgărașului, punți de legătură cu Țara Românească în evul mediu*, în „Mitropolia Ardealului”, 1978, XXIII, nr. 7–9, p. 469–470.
- ²⁸ D. Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în secolele XVI–XVII*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 1963, VI, p. 162.
- ²⁹ Gh. Vaja, *Instituții de drept din Țara Făgărașului în secolul XVI* (rezumatul tezei de doctorat), Cluj-Napoca, 1979, p. 2.
- ³⁰ D. Prodan, *op. cit.*, p. 161.
- ³¹ DRH, B, I, p. 28–30, nr. 10; p. 31–32, nr. 12; p. 50–52, nr. 21; p. 55–56, nr. 23; p. 56–58, nr. 24, p. 63–65, nr. 28; p. 66–67, nr. 30; p. 70–71, nr. 32; p. 73–74, nr. 34; p. 75–77, nr. 35; p. 80–82, nr. 38.
- ³² *Ibidem*, p. 55–56, nr. 23.
- ³³ I. Mînea, *op. cit.*, p. 99.
- ³⁴ DRH, B, I, p. 56–58, nr. 24; p. 63–65, nr. 28; p. 66–67, nr. 30; p. 70–71, nr. 32.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 36–39, nr. 15.
- ³⁶ DRH, D, I, p. 122–123, nr. 75; p. 125–127, nr. 78; p. 138–142, nr. 87.
- ³⁷ Ifurnuzaki-Iorga, *Documente primitive la istoria românilor*, vol. XV, partea 1, București, 1915, p. 30–31, nr. 66. Vezi D. Onciul, *op. cit.*, p. 41–42.
- ³⁸ I. Moga, „Marginea”, *ducatul Amlusului și scaunul Săliștii*, în vol. „Omagiu lui Ioan Lupăș la împlinirea vârstei de 60 de ani. August 1940”, București, 1943, p. 576–578, 599.
- ³⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 10–12; *idem*, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 200–201 (cu hărți).
- ⁴⁰ DRH, D, I, p. 119–120, nr. 73.
- ⁴¹ *Ibidem*, p. 170, nr. 103.
- ⁴² *Ibidem*, p. 127–129, nr. 79.
- ⁴³ *Ibidem*, p. 174–175, nr. 106.
- ⁴⁴ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea...*, p. 18.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 16–17. Vezi și D. Prodan, *op. cit.*, *passim*.
- ⁴⁶ Ion I. Nistor consideră că însăși noțiunea de „Plaiuri” se referea în epocă la toată Ungaria. Vezi Ion I. Nistor, *Legăturile cu Ohrida...*, p. 142–143.
- ⁴⁷ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea...*, p. 18.
- ⁴⁸ Nicolae I. Nistor, *op. cit.*, p. 471.
- ⁴⁹ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 202.
- ⁵⁰ DRH, D, I, p. 262–263, nr. 164.
- ⁵¹ Vezi V. Pervain, *Relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfîrșitul veacului al XIV-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 1975, XVIII, p. 89–117.
- ⁵² DRH, D, I, p. 196–197, nr. 119.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 208–209, nr. 127.
- ⁵⁴ T. Hașdeu, *Branul — poartă în Carpați*, Edit. Albatros București, 1979, p. 21.
- ⁵⁵ I. Mînea, *op. cit.*, p. 85; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 194–195; *Istoria României*, vol. II, Edit. Academiei, București 1962, p. 366; R. Popescu, *Branul în sistemul legăturilor comerciale dintre Brașov și Țara Românească în secolele XIV–XVI*, în „Revista muzeelor”, 1968, V, nr. 1, p. 62; V. Pervain, *op. cit.*, p. 97; C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, Edit. științifică, București, 1976, p. 68 ș.a.

- ⁵⁶ N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, Edit. militară, București, 1981, p. 143—144.
- ⁵⁷ Ș. Papacostea, *Inceputurile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XV—XVI). Drum și stat* în „Studii și materiale de istorie medie”, 1983, vol. X, p. 20.
- ⁵⁸ *Ibidem*, p. 24.
- ⁵⁹ Cf. *ibidem*, p. 24, nota 58. *DRH*, D, I, p. 208—209, nr. 127.
- ⁶⁰ *DRH*, D, I, p. 201, nr. 122.
- ⁶¹ *Ibidem*, p. 202, nr. 123.
- ⁶² *Ibidem*, p. 202—203, nr. 124.
- ⁶³ *Ibidem*.
- ⁶⁴ Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 27.
- ⁶⁵ I. Pataki, *Ceva despre relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfârșitul secolului al XIV-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, 1957, vol. II, p. 423.
- ⁶⁶ *DRH*, D, I, p. 171, nr. 104.
- ⁶⁷ I. Pataki, *op. cit.*, p. 423—424.
- ⁶⁸ *Ibidem*, p. 424.
- ⁶⁹ *Istoria României* (tratat), vol. II..., p. 366.
- ⁷⁰ A. A. Rusu, *Inceputurile cetății feudale de la Bologa*, în „Acta Musei Porolissensis”, 1980, IV, p. 413.
- ⁷¹ *Ibidem*.
- ⁷² *Ibidem*.
- ⁷³ Varjú E., *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonezi Bánffy család történeléhez*, vol. I, Budapestia, 1908, p. 608—610, p. 425.
- ⁷⁴ „... Quas uti prefati Stephanus et Ladislaus de Losonez asserunt a quodam castro ipsorum Sebesvar vocato, tempore quo idem castrum apud nostras manus extitisset segregantes, cuidam Sandrino Valacho pro suis fidelibus servitiis per ipsum nobis exhibitis in perpetuum contulissemus, nunc vero eedem possessiones, per defectum seminis eiusdem Sandrini Valachi...” (*Ibidem*, p. 609).
- ⁷⁵ *Ibidem*, p. 610.
- ⁷⁶ I. Pataki, *op. cit.*, p. 425—427.
- ⁷⁷ *Ibidem*, p. 428.
- ⁷⁸ *DRH*, B, I, p. 86—88, nr. 42.
- ⁷⁹ M. Holban, *op. cit.*, p. 285—286.

LES POSSESSIONS DE MIRCEA EN TRANSYLVANIE

Résumé

Analysant les significations des titres voievodaux du prince Mircea le Grand l'auteur délimite les possessions antérieurs de Valachie en Transylvanie et de celles acquises — pendant son long règne, dans les conditions où la précision des termes était plutôt un desideratum qu'une réalité dans les chancelleries princières. La signification des possessions de Mircea le Grand en Transylvanie et au Banat ressort de manière plénière seulement dans le contexte de la politique générale de Valachie à la fin du XIVe siècle et la début du siècle suivant, ainsi que du cadre déterminé par les relations internationales du sud-est européen.

Les remous intérieurs de Hongrie au début du règne de Sigismond de Luxembourg et des années 1401—1403, le conflit hongro-vénétien, la lutte menée par le roi pour devenir empereur etc. ont permis à Mircea le Grand d'étendu et consolider ses possessions d'au-delà des montagnes. Les possessions de Mircea le Grand en Transylvanie ont contribué à resserrer les liens fraternels entre les habitants des deux versants carpatiques, représentant un symbole pour la future génération.